

Ryszard Groń

"The harvest of mysticism in medieval Germany (1300-1500)",
Bernard McGinn, New York 2005 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 76/4, 233-236

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

osiągnięcie naukowe i wydawnicze; dobrze zaświadcza o pomysłowości inicjatorów – a przede wszystkim o rozległości wizji teologiczno-bibliistycznych ks. prof. Waldemara Chrostowskiego, wnikliwości jego dociekań, trafności obranej przezeń i realizowanej linii dialogowej. Czytelnik łatwo dostrzeże, że za rozległością horyzontów i swobodnym rozmachem w formułowaniu refleksji stoją wielostronne i wieloletnie studia oraz pozyskiwanie doświadczeń. W zakończeniu godzi się chyba podkreślić aforystyczną wartość życiowej dewizy autora (s. 172), stosowanej bez względu na ewentualne – a czasem niemałe – koszty: „Żeby być kimś, trzeba być sobą”.

Michał Horoszewicz, Warszawa

Bernard McGINN, *The Harvest of Mysticism in Medieval Germany (1300-1500). Vol. IV of The Presence of God: A History of Western Christian Mysticism*, A Harder & Herder Book, The Crossroad Publishing Company, New York 2005, ss. 738.

To już czwarty tom wielkiej serii poświęconej mistyce Zachodniego Chrześcijaństwa autorstwa znanego emerytowanego profesora The Divinity School (Wydziału Teologicznego) Uniwersytetu w Chicago, Bernarda McGinna. Niedawno miałem okazję recenzować poprzednie tomy we Wrocławskim Przeglądzie Teologicznym (13/2005/1, s. 215-217) i tam też opierając się na *Wstępach* profesora McGinna pokazałem, jak w umyśle autora ewaluowała sama koncepcja mistyki, która ostatecznie znalazła ujście w stosowanym przez niego pojęciu „mystycyzm”. Chodzi mu o wszelkie przejawy głębszego życia religijnego obejmujące całość spotkania człowieka z Bogiem, to, co sam autor nazywa *Obecnością Boga*; od tego powstał tytuł całej serii: „Obecność Boga. Historia mistycyzmu Chrześcijaństwa Zachodniego”. Jak dotychczas historia ta objęła trzynaście i pół wieków chrześcijaństwa zawartych w trzech poprzednich tomach, choć ich materia też ulegała pewnej ewolucji. Jednak trzymano się tu zawsze pewnego logicznego schematu. Autor bowiem chciał prześledzić historię mistycyzmu chrześcijańskiego stosownie do jego początku, rozwoju, rozkwitu, kontynuacji i kryzysu. Dlatego też w planie było pięć tomów (choć na samym początku tylko cztery), z których trzy pierwsze miały realizować pierwsze trzy punkty podjętego schematu. Dotychczas więc ukazały się tomy o następujących tytułach:

1. *The Foundations of Mysticism. Origins to the Fifth Century*, New York 1991 (2000²), s.s 494 (*Podstawy Mistycyzmu. Początki do V wieku*);

2. *The Growth of Mysticism. Gregory the Great through the 12th Century*, New York 1994 (1999²), s. 630 (*Rozwój Mistycyzmu. Od Grzegorza Wielkiego do XII stulecia*);

3. *The Flowering of Mysticism. Men and Women in the New Mysticism – 1200-1350*, New York 1998, ss. 526 (*Rozkwit mistycyzmu. Mężczyźni i kobiety w nowym mistycyzmie, 1200-1350*).

Można się było spodziewać, że czwarty tom będzie dotyczył kontynuacji mistycyzmu, zgodnie z pierwotnym zamiarem autora, i tak się też stało, chociaż McGinn zmienił mu pierwotny tytuł: *Continuity and Change in Western Mysticism (Kontynuacja i zmiana w mistycyzmie Zachodnim)*, na ten który jest w nagłówku recenzji: *Żniwo mistycyzmu w średniowiecznych Niemczech* (albo raczej: *średniowiecznej Germanii*). W trakcie jego pisania autor zauważył potrzebę napisania dodatkowego tomu poświęconego różnorodności mistyki spisywanej w językach potocznych poszczególnych regionów i krajów, który przypadał na XIV-XVI w. (*The Varieties of Vernacular Mysticism*), cała seria ma więc teraz w planie sześć tomów, kontynuując dalej poprzedni logiczny klucz idący według schematu: kontynuacja, różnorodność i kryzys. Przedmiotem obecnej recenzji jest zatem tom czwarty serii o *Obecności Boga*, dotyczący mistycyzmu uprawianego na ziemiach czternasto- i piętnastowiecznej Germanii (Niemiec), co autor zaznaczył również w tytule.

Wybór germańskiej strefy kulturowej dla omawiania mistycyzmu okresu przypadającego na lata: 1300-1500 wynika z historyczno-kulturowych przesłanek, bowiem obok czternastowiecznego ożywienia mistyki w Anglii, Italii i Niderlandach właśnie mistyka germańska wykazywała w tym czasie największą żywotność, zbierając największe żniwo w postaci spisanych i kopiowanych traktatów. Wystarczy tu wymienić już same imiona (nazwiska), by się o tym przekonać: Albert Wielki, Tomasz z Akwinu, Mistrz Ekhart, Henry Suzo, Jan Tauler czy Mikołaj z Kuzy. To właśnie ich dzieła doczekały się w późnym średniowieczu najwięcej wydań, szczególnie w przypadku Ekharta, Suzo i Taulera (zob. s. IX, 299-301). Trzon jednak całego tomu stanowi mistyka „gruntu” czy „podstawy” (*The Mysticism of the Ground*) Mistrza Ekharta, mistyka, którego nasz autor jest gruntownym znawcą; wystarczy wspomnieć jego dwa dzieła poświęcone mistyce Ekharta:

Meister Eckhart: Teacher and Preacher (Mistrz Ekhart: Nauczyciel i Kaznodzieja), t. I-II, New York 1986;

– *The Mystical Thought of Meister Eckhart: The Man from Whom God Hid Nothing (Mistyczna myśl Mistrza Ekharta: Człowiek przed którym Bóg niczego nie ukrył)*, New York 2001.

Właśnie ten ostatni utwór stanowi w dużej mierze podstawę wyłożenia tematyki mistycznej Ekharta w recenzowanym przez nas dziele (zob. s. X, 94-194). Na całe dzieło składają się trzy części, poprzedzone i zakończone elementami właściwymi każdej książce wraz ze szczególnymi dodatkami autora (*Wprowadzenie, Spis skrótów i ilustracji, Wstęp oraz Przypisy, Bibliografia, Spis rzeczy, imion i cytatów z Pisma Świętego*).

W ramach pierwszej części prof. McGinn omawia w dwóch rozdziałach tło intelektualno-religijne całego okresu. W pierwszym („*Contemplata aliis tradere*”: *Mystical Knowing in Albert the Great and Thomas Aquinas*) prezentuje podstawy intelektualne wiedzy mistycznej, opierając się na doktrynach świętych: Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu, którzy czerpali z Pseudo-Dionizego. W drugim (*Mysticism and Heresy: The Problem of the Free Spirit*) zajmuje się problemem mistycznych herezji (w stosunku do ortodoksyjnego poglądu Kościoła) związanych z tzw. ruchem Wolnego (tj. niezależnego od instytucji Kościoła) Ducha.

Druga część dotyczy centralnego tematu całego tomu: mistyki Mistrza Ekharta i jego uczniów (*Meister Eckhart and His Students*). Autor przedstawia ją w czterech rozdziałach: najpierw wyjaśnia pojęcie mistyki „gruntu” w sensie metafory wziętej z języka potocznego w celu oddania koncepcji „podstawy” („centrum duszy”) duszy, w której następuje spotkanie człowieka z Bogiem (*The Mysticism of the Ground*); następnie omawia mistykę Mistrza Ekharta jako nauczyciela i kaznodzieji (*Meister Eckhart: Mystical Teacher and Preacher*), dalej, bardziej filozoficzny aspekt mistyki Henryka Suzo (*Henry Suso's Spiritual Philosophy*) czy bardziej praktyczną (życiową) mistykę Jana Taulera wyrażoną głównie w jego kazaniach (*John Tauler the „Lebmeister”*).

Ostatnia część omawianej przez nas pracy obejmuje już formy popularyzacji mistycyzmu, który docierał do ludu świeckiego, szczególnie dzięki sztuce i wydaniom dzieł mistyków na języki narodowe. Pod tym względem Germania późnego Średniowiecza zdawała się tu przodować (*Mysticism for the Many in Late Medieval Germany*). Autor podjął ten temat w czterech rozdziałach:

– najpierw zajął się problemem rozprzestrzenienia samej mistyki dzięki sztuce, popularyzacji dzieł mistyków przez wydawanie ich w językach mówionych czy to w postaci mistycznych poematów, kazań, listów, dialogów, hagiograficznych żywotów czy wizji świętych (*Spreading the Message: The Diffusion of Mysticism in Late Medieval Germany*);

– następnie omówił trzy traktaty (spośród wielu istniejących) dotyczących życia mistycznego, które wywarły największy wpływ w owym czasie: *De adventu Verbi in Mentem* (*O przyjściu Pana do ludzkiego umysłu*), Augustianina Henryka z Friemar Starszego (ok. 1250-1340); *Das Buch von Geistlicher Armut* (*Księga duchowego ubóstwa*), anonimowego autora (ok. 1350-1370); oraz *Theologia Deutsch* lub *Germanica* (*Teologia niemiecka*) anonimowego autora z zakonu krzyżackiego z drugiej połowy XIV w. (*Three Treatises on the Mystical Life*);

– dalej, prześledził działalność dwóch istniejących w XIV w. reformistycznych ruchów duchowych wyrosłych z przepowiadania Ekharta, Suzo i Taulera, oraz Mistrza Geerta Grota z Deventer: *Gotesvriunde* (*Przyjaciół Boga*) i *devotio moderna* (*The Friends of God*);

– wreszcie na zakończenie poświęcił specjalne miejsce teologii mistycznej Mikołaja z Kuzy (*Nicholas of Cusa on Mystical Theology*).

Prof. Bernard McGinn, uczony teolog jedyny w swoim rodzaju, kontynuuje swoje dzieło życia z wielkim rozmachem. Cztery napisane tomy są znakiem jego wielkiej kompetencji, mimo iż on sam nie jest ani księdzem, ani zakonnikiem. Dzięki na ogół rozpowszechnionemu językowi angielskiemu, w jakim zostały one spisane, teologowie całego świata, w tym również w Polsce, mogą się wiele nauczyć od jego przejrzystego przedstawiania trudnych problemów z dziedziny dziejów mistycznych. Niektóre tematy z obecnego tomu, dotyczące germańskiej strefy kulturowej, są pewną nowością nieuwzględnianą lub tylko wzmiankowaną w podobnych sumarycznych dziejach mistyki innych autorów; np. tematyka trzeciej części, z wyjątkiem być może *devotio moderna* czy mistyki Mikołaja z Kuzy. Autor śmiało podejmuje temat stosunku mistyki katolickiej do powstałego w tym czasie na ziemiach niemieckich protestantyzmu, pokazując wzajemne interakcje, mimo niesprzyjających warunków ze strony instytucji Kościoła katolickiego (potępienie też Mistrza Ekharta), oraz nowe drogi samej mistyki protestanckiej, których szczegółowe omówienie znajdzie się zapewne w następnym tomie.

Tym, co charakteryzuje jego sposób pisania, to: rzetelność, obiektywizm i do głębi omawianych problemów, co wychodzi naprzeciw postawionemu przez autora na samym początku serii postulatowi ekumenicznego i dialogicznego podejścia do zagadnień mistycznych. Tylko w ten sposób można konstruktywnie budować pojednanie między religiami, poznając bogactwo własnej tradycji religijnej na przestrzeni dziejów; tym bardziej że dotyczy ona głębi ludzkiego serca szukającego i przeżywającego Boga, obecności tego Boga w sercu ludzkim, które następnie wylewa się na jego wytwory; a przecież to jest również celem każdej religii, dlatego mistyka i jej dzieje mają nam tu wiele do zaoferowania. Przez swój kolejny tom, Bernard McGinn służy nam tu już po raz kolejny swoją kompetentną wiedzą i przewodnictwem.

ks. Ryszard Groń, Chicago

Ian DOWBIGGIN, *A Concise History of Euthanasia. Life, Death, God, and Medicine*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham-Boulder-New York-Toronto-Oxford, 2005, s. 163.

Ian Dowbiggin jest profesorem historii na kanadyjskim Uniwersytecie w Charlottetown na Wyspie Księcia Edwarda (University of Prince Edward Island), Kanada. Prowadzi wykłady z historii medycyny na Uniwersytecie w Toronto, Uni-